

MÚHELY

NÉGYESI LAJOS

A MUHI CSATA 1241. ÁPRILIS 11.

Az 1241. április 10-ről, 11-re virradó éjszaka sötét volt. A hold, mely csak keskeny sarló képét mutatta, már 10-én délután, 15 óra 56 perckor lenyugodott, jóval megelőzve a napnyugtát, aminek időpontja 18 óra 29 perc volt.

Ez a néhány adat, melyhez egy számítógépes csillagászati program¹ segítségével pillanatok alatt hozzájuthatunk, fontos új szempontot jelent a muhi csatával foglalkozó kutatás számára.

A csata egyik lényeges kérdése ugyanis, hogy milyen fényviszonyok uralkodtak a 11-ét megelőző éjszakán, mivel a harccselekmények már akkor megkezdődtek. Fontosságát jelzi, hogy Pauler Gyula szükségesnek tartotta megjegyezni: a csata idején „holdvilágos éj lehetett”². Olchváry Ödön még ezen is túlmegy. Kategorikusan kijelenti, hogy: „az éj világos volt, mert sötétben harcolni lehetetlen s hozzá a csapatok még ismert terepen is könnyen eltévednek. Az éj világosságára szükség volt a hídverésnél, valamint a folyó átgázolásánál is”³. Ennek ellenére mégsem végezték el azokat a csillagászati számításokat, melyek eredményeként meghatározható lett volna a hold akkori állapota, pedig már a múlt század végén is rendelkezésre álltak az ehhez szükséges csillagászati évkönyvek. Mindenesetre a harcászat gyakorlatában való jártasságukat jelzi, hogy egyáltalán figyelembe vették ezt a körülményt, mivel a későbbiek során a csatával foglalkozó tanulmányok már magától értetődőnek veszik, hogy az első összecsapás a hídnál – és a tatár sereg átkelése a Sajón – éjszaka történt. Markó Árpád már odáig megy, hogy szerinte a magyarok vereségének közvetlen előidézője annak figyelmen kívül hagyása volt, hogy a könnyű lovasok, „különösen éjjel” máshol is (ti. nem csak a hídon) át tudnak kelni a folyón.⁴ E szemlélet csúcspontját Ágoston István tanulmányában érhetjük tetten, ugyanis a szerző megállapítja, hogy: „számítások szerint újhold előtti időszak lehetett, amikor is teljesen sötétek az éjjelek”⁵. Mindebből azt a következtetést vonja le, hogy a sötétség nagy mértékben elősegítette a tatárok rejtett fölfeljlődését, mivel ilyenkor nehezen vehetők észre a hadmozdulatok. Fölöttébb meglepő ez a következtetés, mivel a kötet bibliográfiájában felsorolt források között ott

¹ Astronomy Lab 1/1 asztrometriai software

² Pauler Gyula: A magyar nemzet története. Budapest, 1899. 161. o.

³ Olchváry Ödön: A muhi csata. Századok, 1902. 518. o.

⁴ Markó Árpád: Magyarország hadtörténete. Budapest, 1943. 30. o.

⁵ Ágoston István: Muhi csata, 1241. Budapest, 1991. 42. o.

szerepel Olchváry tanulmánya is, így feltételezhető, hogy a szerző ismerte a már korábban idézett megjegyzést az éjszakára vonatkozóan.

A csatáról három, többé-kevésbé részletes leírás maradt ránk

Rogierius mester siralmas énekében arról ír, hogy a tatárokat üldözve Béla király serege a Sajóig jutott, melyen egy hídon átkelve tábort ütött. Öröket állított a hídra, hogy éjszaka örködjének. A tatárok a hadseregtől nem messze gázlót találtak, egy éjszaka alatt mindnyájan átkeltek rajta és hajnalban, a király egész táborát körülvéve, jégesőként kezdték nyilaikat löni a hadseregre.⁶

Spalatói Tamás sokkal részletesebben foglalkozik az éjszakával.⁷ Először egy rutén szökevény érkezett a magyar táborba, aki figyelmeztette a királyt, hogy a tatárok támadása még az éjszaka folyamán várható. Kálmán herceg és Ugrin érsek fegyvereseit összegyűjtve a hídra vonult; éjjel körül érkeztek oda. Akkora tatárok egy csapata már átkelt, akiket haladéktalanul megtámadták. A gyors rohammal fényes sikert értek el, mivel az ellenség többségét megölték, vagy a hírhoz szorítva a folyóba fullasztották. A győzelem után a hídnál őrséget hagytak és visszatértek a táborba. A tatárok a hídfőre hét hadigépet állítottak, melyek hatalmas köveket dobáltak a hídrőrségre, de az íjások is folyamatosan zaklatták őket. Végül kénytelenek voltak elhagyni az őrhelyet és visszatérni a táborba. Ezután a tatárok egy része átkelt a hídon, mások a folyó gázlóin jutottak át, hajnalhasadtára a jobb parton voltak.⁸

Szübeetej életrajzírója szerint Szübeetej ötlete volt, hogy a magyar sereget a Sajóhoz csalják. A hercegek (Batu és Sejbán) a felső folyásnál, ahol a víz sekély, és középen, ahol híd állt, könnyen át tudtak kelni, míg Szübeetej a mélyebb, alsó folyásnál szándékozott hidat építeni, hogy titokban átkelve az ellenség hátába kerülhessen. Batu a hídnál harcolt, de seregét a magyarok visszazorították. Vértesei közül harminc embert veszített, köztük egyik vezérét, Bakatut is. Szübeetej csak megkésve tudott a folyón átkelni, ezt Batu a későbbiekben egy gyűlésen a szemére is vetette. Szübeetej azzal védekezett: Batu csak arról tudott, hogy a felső folyásnál a víz sekély, s hogy híd is van. Átkelt tehát és harcba elegyedett, de nem tudta, hogy ő az alsó folyásnál még nem fejezte be a hidépítést.⁹

Az éjszaka eseményeinek rekonstruálásához célszerű részletesen elemezni a források állításait, azonban még mielőtt ehhez hozzáfognánk, tisztázni kell egy kérdést:

⁶ Rogierius mester siralmas éneke. A tatárjárás emlékezete. Budapest, 1981. (a továbbiakban: TE) 129–130. o.

⁷ Munkámban elsősorban a Spalatói Tamás által közölt adatokat használom, mivel a leírás alaposabb vizsgálata alapján elfogadhatóbbnak tartom mint Rogieriusét. Így a források megítélésével kapcsolatban Veszprémy László véleményével értek egyet, mely szerint a csata rekonstruálásának szempontjából Spalatói Tamás leírása a legteljesebb forrás. (*Veszprémy László: Újabb szempontok a tatárjárás történetéhez.* In. *Iskolakultúra*, 1994. 15–16. szám, 28. o.)

⁸ *Spalatói Tamás: A salónai és spalatói főpapok története.* TE 175–176. o.

⁹ A Jüan dinasztia története. 120. tekercs. (Részlet Szübeetej életrajzából) TE 83. o.

Miért Muhinál volt a csata?

Általánosan elfogadott az a nézet, hogy a tatárok¹⁰ szándékosan csalták a magyar sereget odáig, ahol a Szübeetej által kigondolt terv szerint győzelmet arattak. Így utólag, az események ismeretében valóban elfogadható ez a magyarázat, csakhogy a csata előtt mindez egyáltalán nem lehetett ennyire egyértelmű. Azt a feltételezést elfogadhatjuk, hogy Pestig csak a tatár sereg előőrsei törtek előre. Ezt leginkább az események időrendje bizonyítja, mivel az orosz kapu március 12-i áttörése után már 15-én Pest alatt portyáztak, így Strakosch-Grassmann számításai szerint napi 73 kilométert kellett megtenniük.¹¹ Mivel a főerőkkel nagyszámú fogoly (hasar) és málhavonat mozgott erre a teljesítményre csak egy váltott lovakat használó, könnyű felszerelésű egység volt képes.

Az előőrsök egészen a királyi sereg megindulásáig a környéken fosztogattak és felderítést végeztek, majd összegyülekeztek és a folyamatos harcérintkezést fenntartva kísérték az előre nyomuló magyarokat. Amikor a királyi sereg elindult, még úgy hírlett, hogy a tatárok serege csak fél napi járóföldre van Pesttől. Ennek ellenére legalább hét napot kellett menetelniük, míg a Sajóhoz értek, ahol a csatára sor került.¹²

Hét nap fáradságos, napi 20–25 kilométeres menetelés, állandó harcészültségben, mivel hol itt, hol ott tűntek fel kisebb tatár csapatok, így bármikor várható volt az ellenség támadása. Az éjszakákat hasonlóan éberem várakozva tölthették. Nem csoda, hogy hét nap után, melynek során mintegy 160 kilométert tettek meg, elfáradt a sereg és alkalmas helyen letáborozott. Másrészt az ellátás miatt is indokolt volt ez a megállás. Ismét hangsúlyoznom kell, a sereg abban a hitben indult el hogy egy félnapos menet után ütközetre kerül sor. Így a máhla, legfőképp az élelem és takarmány mennyisége is, erre méretezett lehetett. Az üldözés tovább folytatása komoly döntés elé állíthatta Bélát, mivel utólagosan kellett megszervezni – hosszabb időre – a sereg ellátását. Ne feledjük, hogy a menetet április elején kellett végrehajtani, amikor még legeltetéssel nem biztosítható a takarmányozás, a sereg ellátása pedig a tatárok által kirabolt vidéken valószínűleg nem volt megoldható. Feltételezhető, hogy a Muhinál kialakított szekérvár ennek a pótlólagosan megszervezett utánpótlásnak is köszönhető, azaz a nagyszámú szekér meglétének, de az sem zárható ki, hogy a Sajónál való megállásban is szerepet játszott egy újabb, utánpótlást szállító szekérkaraván bevárásának szándéka. Persze a fáradság és – az ellátási nehézségeken túl – a hely fekvése is indokolhatta a megállást, hiszen a Pestről jövő út itt ágazik el északnak és északkeletnek.

¹⁰ Szándékosan használom a tatárok megnevezést a pontosabb mongolok helyett, mivel a források is ezt használják. Minthogy azokat idézem, nem tartanám szerencsésnek két különböző megnevezés alkalmazását.

¹¹ *Gustav Strakosch-Grassmann: Der Einfall der Mongolen in Mitteleuropa in den Jahren 1241 und 1242.* Innsbruck, 1893. 69. o.

¹² A csatával foglalkozó tanulmányok között, egyedül Veszprémy László írásában találok menetszámvetéssel. Ő napi 12–17 kilométeres menetteljesítménnyel számol. Megítélésem szerint ennél magasabb értéket is számíthatunk, mivel a források is kiemelik, hogy a menet fárasztó volt. (*Veszprémy: i. m.* 32. o.)

A megerősített tábor elegendő biztonságot jelentett a váratlan támadás ellen, no meg éjszakánként ezer őrt is állítottak. Rogerius arról is ír, hogy a hídhöz is őrséget állítottak, ez azonban valószínűleg a táborhoz közelebb fekvő Hejő hídjára vonatkozhatott.

A táborverés volt az események fordulópontja. Egészen addig Batu kezében volt a kezdeményezés, hiszen a portyázók meghatározott irányba csalták a magyarokat. Elképzelhető, hogy a Sajó környékén, talán éppen átkelés közben – hasonlóan a Kalka-menti csatához, ahol Szübeetej volt a tatár sereg fővezére – támadtak volna. Azonban a táborverés ezt a tervet fölborította. Ugyan milyen csapda az, ahova besétál az ellenség, tábort üt, azt jól megerősíti, és ahhoz, hogy meg lehessen támadni, egy folyón kell átkelni, melynek leküzdése komoly gondot okozhat. Ha valóban Muhinál akarta volna megállítani Béla seregét elég lett volna a hidat lerombolnia. Azzal hogy a magyarok letáboroztak, Batu kezéből kicsúszott a kezdeményezés, meg kellett változtatnia eredeti elgondolását.

A királyi seregben minderről semmit nem tudtak. Mivel nem szerveztek felderítést, nem is sejtették, hogy néhány kilométerre, a Sajó túlsó oldalán a tatár főerők táboroznak, amelyeket már több mint egy hete keresnek.

Időnként láttak feltűnni kisebb tatár csapatokat a Sajó túlsó partján, azonban ez a több napos üldözés után már nem jelentett újdonságot számukra, ezért nem is fordítottak gondot a Sajó hídjának őrzésére. Ez persze nem azt jelenti, hogy nem voltak tisztában azzal: nagy létszámú tatár sereg tartózkodik az ország keleti területén, hanem sokkal inkább arra utal, a hosszú üldözés után egyre inkább kételkedtek abban, hogy sor kerül a csatára. Egyre többen hangoztatták azt a véleményt, hogy nem komoly tatár támadásról van szó, hanem csak egy kun rablócsapat betöréséről, ami gyakran előfordul az ország keleti vidékén. („hallomásból tudtak arról, hogy Magyarországon ilyesmi már akárhányszor megtörtént. Ugyanis a kunok hirtelen szoktak betörni, és az ország egy részét elpusztították, mielőtt a magyarok összegyülekeztek, aztán pedig sietve visszavonultak.”)¹³ Az, hogy a veszély nagyságát így lebecsülték, egy jól bevált könnyűlovas stratégia eredménye, tudniillik a menekülő, harcérintkezést kerülő ellenség az üldöző szemében egyre inkább veszít a félelmetességéből. Már a kalandozó magyarok is sikerrel alkalmazták ezt a fogást a brentai csata előtt, és a Kalka-menti csatát is a tatárok több napos visszavonulása előzte meg.

A szökött rutén fogoly figyelmeztetése

Spalatói Tamás szerint a tatár sereg előtt negyvenezer fejszés járt az előrevonás biztosítása céljából. („Volt pedig nekik negyvenezer fejszésük, akik a sereg előtt járva, erdőket irtottak, utakat egyengettek, és mindenféle akadályt elhárítottak”).¹⁴ A létszám valószínűleg erősen eltúlzott, de azt más források is megerősítik, hogy a meghódított területekről munkásokat hurcoltak magukkal.¹⁵ Valószínűleg a rutén szökevény is ilyen

¹³ Rogerius: i. m. TE 129. o.

¹⁴ Spalatói Tamás: i. m. TE 174. o.

¹⁵ Részletesen foglalkozik a kérdéssel Schutz Ödön aki a „hasar” nevet használja a fogoly munkásokra. Schutz Ödön: A mongol hódítás néhány problémájához. *Századok*, 1959. 220. o.

„munkaszolgálatos” lehetett.¹⁶ Azt nem tudhatta, hogy Batu mikorra tervezi a támadást, de bizonyos jelekből következtethetett rá. A tatárok főerői valószínűleg a hídon akartak átkelni. Erre utal, hogy Batu herceg, a sereg fővezére ott harcolt. Az átkelés előkészítése során műszaki munkákat végeztethettek a foglyokkal, hogy az utat kijavítsák és a hidat megerősítsék. A hét hadigép sem véletlenül bukkant fel a későbbiek során a hídfőn, mivel ha a magyar tábor ellen kívánták őket alkalmazni, akkor csak a hídon keresztül lehetett a több mázsás monstrokokat átszállítani. Arra a gázló nem alkalmas.

A rutén fogoly mindezeket tapasztalva juthatott arra a következtetésre, hogy a támadás éjszaka kezdődik. A fogságból alkonyat után szökhettek meg, ugyanis az éjszaka következő fontos eseménye ezt valószínűsíti.

Kálmán herceg és Ugrin érsek győzelme a hídon átkelt tatárok fölött

A rutén szökevény figyelmeztetése csaknem hét napos sikertelen üldözés után végre konkrét adat volt a tatárok helyzetéről. Babenbergi Frigyes kalandja már a pesti táborban feltűzlte a sereg egy részének harci kedvét.¹⁷ Ugrin érseket még a személyes bosszúvágy is sarkallta a szégyenletes vereség miatt, amit még Pest alatt szenvedett el, mikor a tatárok egy mocsárba csalták katonáival.

A híradás olyannyira megalapozottnak tűnt, hogy Kálmán és Ugrin haladéktalanul összegyűjtötték fegyvereiket és útnak indultak a hídra. Tették mindezt éjszaka, mivel Spalatói Tamás szerint éjjelre értek oda. A nap, mint említettük, 18.29-kor nyugodott le és figyelembe véve a szürkületet, mely kb. 19.30-ig biztosított némi fényt, nem nehéz belátnunk, hogy csakis sötétben indulhattak el, hiszen a tábor nem lehetett annyira messze a hídtól, hogy világosban indulva csak éjjelre érjenek oda.

Itt rövid pár gondolat erejéig meg kell szakítanom az események elemzését, mivel a híd és a tábor helyének kérdése bővebb magyarázatot igényel. Spalatói Tamás azt írja, hogy a híd a magyarok táborától nem messze kötötte össze a folyó két partját. Ez jó támpont lenne, ha ismernénk a híd, vagy akár a tábor helyét.

E kérdés tisztázása érdekében a Magyar Történelmi Társulat Hadtörténelmi Bizottsága 1878 augusztusában terepbejáráson próbálta meghatározni a híd helyét. Kiindulási alapjuk Kápolnai István magyar királyi őrnagy elgondolása volt, aki a terepviszonyokat figyelembe véve Poga (a mai Muhi) és Köröm között feltételezte a híd helyét, mivel véleménye szerint ott volt a legkeskenyebb az ártér. A bizottság, a terepet értékelve, nem találta megalapozottnak Kápolnai feltételezését, mivel úgy tapasztalták, hogy az ártér éppen az említett helyen a legszélesebb. Sokkal meggyőzőbbnek tűnt,

¹⁶ A tatárok nem csak munkavégzésre hurcolták el a meghódított területek lakosságát, hanem a férfiakat besorozták a seregbe. Általában a tatár csapatok előtt harcoltak, mintegy martalékként. Az foglyokból szervezett tizedek élén tatárok álltak, hogy megakadályozzák az árulást. (Jelentés *Julianus* második útjáról. TE 105. o.) Egy ilyen alakulattól sokkal nehezebb lehetett megszökni, mint a munkások közül. Ezért valószínűbbnek tartom, hogy a rutén munkaszolgálatos volt.

¹⁷ Babenbergi Frigyes a király hívására érkezett Pestre, de csak kis létszámú csapatot vitt magával. A király saját fegyvereit nem engedte a tatárok ellen, Frigyes azonban kevés emberével üldözőbe vett egy tatár csapatot. Egy tatárt megölt, egyet pedig foglyul ejtett. „Ezért a magyarok, megragadva az alkalmat, egyhangúlag ócsárolni kezdték a királyt és magasztalni a herceget.” *Rogierius*: i. m. TE 125. o.

hogy a híd Ónod és Sajóhidvég között húzódott.¹⁸ Ezt bizonyíthatja az ónodi vár helye és Sajóhidvég neve. Ennek ellenére mindkét elképzelés visszaköszön a csatával foglalkozó tanulmányokban, sőt Strakosch-Grassmann egy ettől eltérő variációt közöl. A hidat Sajópetrihez helyezi, minthogy megítélése szerint közel-távol az a legalkalmasabb hely.¹⁹ A kérdést Ágoston István is megvizsgálta, véleménye szerint valamiféle egykori híd létét feltétlenül bizonyíthatják az ott lévő kavicsbánya medrében látható cölöpmaradványok.²⁰ A terepen végzett megfigyeléseim alapján egyet kell értenem ezzel az állásponttal. A cölöpnyomok jelentős méretű hidra utalnak. A két cölöp csoport kb. 200 méterre áll egymástól. Valószínűleg nem a Sajó volt ilyen széles, sokkal inkább a mocsaras ártér miatt volt szükség a figyelemre méltó hosszúságra.

A maradványok elméletileg bizonyítani látszanak Kápolnai feltevését, azonban az ónodi vár pozíciója, Sajóhidvég neve, és az hogy a szántásban követhető postaút Muhi mezőváros maradványaitól Ónodra vezet,²¹ mind-mind arra utal hogy Ónodnál is átkelőhely volt. Nem valószínű azonban, hogy az onnan 2,5 kilométerre fekvő Körömnél egyidejűleg egy másik híd is létezett volna.²²

Az ellentmondás azonban csak látszólagos. A Muhi és Köröm közötti híd minden valószínűség szerint korábbi; az Ónod–Sajóhidvég közötti átkelőhely jelentősége a Czudar–család idején, a XIV. sz.-tól nőtt meg, a vár pedig csak a XV.sz. elején készült el.²³ A körömi hídnymok tehát minden bizonnyal az azt megelőző időből származnak. Muhi mezőváros, 1995. áprilisában megkezdett feltárása kapcsán sor kerül majd a cölöpök dendrokronológias vizsgálatára,²⁴ így hitelesen tisztázható a hídmaradvány kora. Ettől függetlenül, a fenti gondolatmenet alapján, mintegy kizárásos alapon, a Kápolnai-féle változatot tartom elfogadhatónak, tehát a csatában kulcsszerepet betöltő híd Poga (a mai Muhi) és Köröm között húzódhatott. Így nem okoz gondot a Sajó feltételezhetően többszöri mederváltozása sem, mivel a hídmaradványok helye azt az adott szakaszon egyértelműen behatárolja. Azt azonban ismételtelen is hangsúlyoznom kell, hogy a cölöpnyomok által feltételezhető hídszélesség jelentős nagyságú mocsaras

¹⁸ *Thallóczy Lajos: A Magyar Történelmi Társulat Hadtörténelmi Bizottságának jelentése. Századok, 1878. (12. mell.)*

¹⁹ *Gustav Strakosch-Grassmann: i. m. 78. o.*

²⁰ *Ágoston István: i. m. 25. o.*

²¹ *Éri István – Bálint Alajos: Muhi elpusztult középkori falu tárgyi emlékei. Budapest, 1959. 4. o.*

²² Bolla Ilona tanulmányában kiemeli, hogy a hidak létesítése és fenntartása rendszeresen jelentős költségeket igényelt amit az építető a hídvámokból fedezett. A híd működtetése ezzel együtt jövedelmező pénzforrás is volt. Így adott területen csak az uralkodó által engedélyezett helyen működhetett rév, vagy hidátkelő. (*Bolla Ilona: A középkori magyarországi hidak történetéhez. In. Ünnepi tanulmányok Sinkovics István 70. születésnapjára. Budapest, 1980. 34. o.*)A postaút ÉK-i irányba való megtörése az egy kori Muhi mezőváros területén arra utalhat hogy a korábban csaknem egyenesen a körömi hidátkelő felé vezető utat az újabb ónodi hídtérítette.

²³ *Borsod Vármegye. Vármegyei szociográfiák. Budapest, 1939. 108. o.*

²⁴ A faanyag vizsgálata mindeddig (1997 nyara) nem történt meg, azonban a maradványokkal kapcsolatban több feltételezés látott napvilágot. Felmerült a híd népvándorlás-kori eredete is, ám a helyi lakosok állítják, hogy az ötvenes években a kavicsbányászat miatt a villanyoszlopokat cölöpözték körül, s ennek maradványai láthatók. *Grinaeus András személyes közlése. A dendrokronológias vizsgálat során a faanyag korának meghatározása céljából ismert korú minták évgyűrűszerkezetét hasonlítják a vizsgált anyagéhoz.*

árteret feltételez. Kápolnai feltételezését a helyszínen folytatott megfigyeléseim is igazolni látszanak, mivel a hídmaradványok által kijelölt átkelési irányban Muhi és Köröm felől földnyelv nyúlik az egyébként valóban széles ártérbe.

A tábor helyéről azt írja Spalatói Tamás, hogy nem volt messze a hídtól, de arról is említést tesz, hogy Batu egy dombról megszemlélte a magyarok táborát.²⁵ Ez utóbbi állítás nem egyeztethető össze azzal az általánosan elfogadott feltételezéssel, hogy a magyar tábor az egykori Muhi körzetében terült el. A környéken ugyanis nincs olyan domb, ahonnan az említett területet be lehetne látni. Annak ellenére, hogy Ágoston István több kiemelkedést is felsorol,²⁶ helyszíni tapasztalataim alapján kijelenthetem, azok egyike sem alkalmas egy tábor szemrevételezésére. A halmok átlagosan csupán 3–4 méterrel magasabbak az átlagos talajszintnél. Ez jószerivel még arra sem elég, hogy az ártér fái fölött átlásson az ember, nem hogy egy legkevesebb másfél négyzetkilométeres tábor megfigyeljen.

Véleményem szerint, ha ilyesmire sor került akkor az a Nyékládházától nyugatra húzódó, észak-dél irányú dombsorról történt, a magyar tábor pedig a Hejő bal partján, Nyékládházától délre települt. A magaslattól való, 2–3 kilométeres távolság még lehetővé teszi a megfigyelést, azonban Breit József álláspontját, azaz hogy gyakorlott szem 5000, vagy 10 000 lépés távolságból is eleget láthatna,²⁷ nem tartom elfogadhatónak.

E rövid kitérő után térjünk vissza a muhi éjszakába! Kálmán herceg és Ugrin érsek csapatai a sötétség miatt csak lassan tudták megtenni a hídhöz vezető, mintegy hét kilométeres utat. Ha nem lett volna a jól kitaposott, széles út, nem valószínű, hogy vállalkoztak volna az éjszakai menetre. A hídhöz érve megpillantották a tatárokat. Ez sötétben nem lehetséges, csak ha a tatárok megvilágították magukat. Az átkelt elővédék a hídfőnél letáboroztak és valószínűleg tüzeket raktak: áprilisban gyakoriak az éjszakai fagyok, de egyébként is hidegek az éjszakák.

A sötétben az előőrs nem számított a magyarok támadására, de fontos azt is leszögezni, hogy a tatárok sem akartak éjszaka támadni. A sötétség ugyanis a legfontosabb fegyverük – az íj – használatától fosztotta volna meg őket. A könnyűlovas íjász harcmodor e gyenge pontját már Bölcs Leó is felismerte, ezért javasolta, hogy a türköket éjszaka kell meglepetésszerűen megtámadni és kézitusában legyőzni.²⁸ A

²⁵ Érdekes momentum, hogy a tábor dombról való megszemlélését egyaránt leírja Spalatói Tamás (i. m. TE 175. o.) és Alaaddin Atamalik Dzsuvajni is. (*Dzsuvajni: A világhódító története.* TE 63. o.) Valószínűleg Spalatói vette át Dzsuvajnitól az információt.

²⁶ *Ágoston István:* i. m. 23–24. o.

²⁷ *Doberdói Breit József: A magyar nemzet hadtörténelme.* Budapest, 1930. 5.k. 69. o., 93. jegyzet

²⁸ „Hátrányos nekik (ti. a türköknek) a fegyveres kézitusája és az éjjeli támadások, melyek biztos sikerűek abban az esetben, ha a támadók egyik része hadirendben áll, a másik része pedig rejtve marad.” (*Bölcs Leó: Taktika.* In: *Moravcsik Gyula: Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai.* Budapest, 1988. 21. o.) Olchváry is kiemeli a meglepetésszerű támadás jelentőségét. Ezt írja: „Az éjjeli világosság csak kis távolságra enged látni, korlátozza az áttekintést, benne minden tárgy nagyobbak látszik, minden zaj erősebben hallatszik. Azért is az éjjeli támadás még harcra kész csapatokat is meglep, tévútra vezet, s rendszeren a merészebb fél marad a győztes”. (*Olchváry Ödön:* i. m. 518. o.) Az igazsághoz az is hozzá tartozik, hogy Bölcs Leó művében nem zárja ki az íjászok éjszakai alkalmazását, ti. a frankok ellen hatásosnak tartja, ha íjászok éjjel rajtuk ütnek, mivel a táborukban szétszéledve helyezkednek el. (Bölcs Leó hadi taktikájának XVIII. fejezete. Közl.: *dr. Vári*

taktika ezen tételét jelesen bizonyítja Kálmán herceg sikere. Helytelen tehát az a feltételezés, hogy a tatárok éjszakai támadást indítottak volna a híd ellen és a magyar tábor is éjszaka akarták megtámadni. Sokkal valószínűbb, hogy az átkelést és az előrevonást akarták végrehajtani sötétben, hogy hajnalhasadtával már megkezdhesék a magyar tábor bekerítését. Ezt a feltételezést Bölcs Leó taktikája is alátámasztja: a türkök, „a csatarendbe álláshoz pedig éjnek idején kezdenek”.²⁹

A magyarok menetből indítottak támadást a gyanútlanul várakozó tatár elővéd ellen. A rövid összecsapás, melyben óriási előnyt jelentett a sötétség, fényes sikert hozott Kálmánnak. Az átkelt tatárokat megölték, vagy a folyóba szorították. A győzelem után a hídfőn őrséget hagytak, majd visszatértek a táborba és lepihentek. A krónikás szerint, Kálmán és Ugrin az éjszaka további részét is teljes készültségben felfegyverkezve töltötték. *A magyar hadvezetés valószínűleg még akkor sem volt tudatában annak, hogy a hídnál a tatár főerők elővédjével csaptak össze.* Ellenkező esetben bizonyosan nem térnek vissza a táborba, de legalább rombolják a hidat. Az, hogy Kálmán és Ugrin ébren maradt, sokkal inkább az elért sikernek és a harci láznak volt köszönhető mint a tatár támadástól való félelemnek.

Figyelembe véve, hogy a hídhoz éjfél körül érkeztek meg, az összecsapás, az őrségállítás és az ismét csak sötétben megtett visszaút idejét is számolva talán hajnali háromra érhetek vissza a táborba. Napkeltéig még két óra volt hátra, de a tábor nagy része bizonyosan felébredt, amikor visszatértek és megünnepelték a győzelmet.³⁰ Ne feledjük, ez volt az első komoly siker a tatárok ellen, de a támadás szokatlan merészsége is megérdemelte a csodálatot.

Batunak ismét módosítania kellett elgondolását, mivel Kálmán és Ugrin támadása alapjaiban borította fel azt a tervét, hogy az egész sereg a hidat használja a Sajón való átkelésre. Ha az éjfél vesszük az átkelés kezdetének, akkor hajnali háromra – az eredeti terv szerint – két tömény (20 000 fő) tudott volna átjutni. A Borosy András által becsült sereglétszámot elfogadva³¹ ez megközelítőleg az egész tatár sereg. Az, hogy Batu

Rezső. In: A magyar honfoglalás kútfoi. Budapest, 1900. 50. o.) Ez látszólag alátámasztaná azt a feltevést, hogy a tatárok éjszaka akarták megtámadni a magyar tábor, azonban a Leó által leírtak egy ritkán települt hadon való rajtaütésre értendők, tehát a siker feltétele, hogy a támadó íjászok be tudjanak hatolni a táborba ahol a feliasztott ellenséget viszonylag közeli lövésekkel semmisítik meg. Ezek a feltételek a muhi csata esetében nem teljesülnek, ti. a magyar tábor zsúfolt és zárt volt, valamint a sötétség miatt az íjászok még kis távolságra sem tudtak volna célzott lövést leadni.

²⁹Uo. 19. o.

³⁰A magyar sereg a tatárokkal való megütközés kérdésében érezhetően két pártra oszlott. Sokan a tatárokat csak amolyan rabló kun csapat félének tartották, mely időnként be-betört az ország keleti területeire. Az ingadozók, akik – a tatárokról érkezett hírek alapján – felmérték a veszély nagyságát, a 160 kilométeres „üldözés” után egyre inkább az előbbieket nézetét osztották. Sajnos így együtt ők alkották a sereg többségét. Nem véletlenül történt ez így, az ellenség elbizonytalanítása a tatár lélektani hadviselés jól bevált fogása volt. A sereg másik része, akik Kálmán körül csoportosultak, köztük Ugrin érsek is, harcolni akartak. Őket tekinthetjük a magyar sereg „hégájának”. Nem véletlen, hogy éjszaka is hajlandók voltak elindulni a hídhoz. A sikerük sokakat föllelkesíthetett a táborban. Gondoljunk csak arra a hatalmas ovációra, mellyel a pesti nép Babenbergi Frigyet ünnepelte, amikor az leterített egy tatárt, egy másikat pedig foglyul ejtett! Ehhez képest Kálmán győzelme valóban hőstett volt. Az ünnepelés során velük tarthattak a templomosok is, így a hajnali riadónál nem véletlen, hogy már első kivonulásakor is Kálmánnal tartanak.

³¹ *Borosy András: Történetirók a tatárjárásról. Hadtörténelmi Közlemények, 1991. 1.sz. 16. o.*

mindvégig a hídnál maradt a főerővel, szintén ezt támasztja alá. A hídfő elvesztése után megszűnt az átkelés lehetősége. Egy hidat akár kis erők is képesek megvédeni az arcból támadókkal szemben. *A sötétben még azt sem lehetett megállapítani, hogy milyen nagyságú magyar erők állnak a túlsó parton.* Batunak ezért kellett módosítania az eredeti elgondolását.

Átkelés a Sajón

A főerők átkelését továbbra is a hídon akarta végrehajtani, azonban a hídórség elűzése érdekében Sejbánt egy megkerülő osztaggal az északra fekvő gázlókhoz küldte. Szübeetejnek ugyanakkor jelentős erővel a Sajó alsó folyásánál kellett átjutnia, hogy a magyar tábornok és a sereget hátbatámadja. Erre azonban csak virradat után kerülhetett sor, mivel sötétben csak a hídon volt lehetséges az átkelés.

Egy folyó leküzdése még manapság sem könnyű feladat. Nem csak a jelentős mennyiségű harci technika átszállítása jelent gondot, hanem az a követelmény is, hogy az akadályt nagy létszámú köteléknek kell leküzdenie, fegyelmezetten, a harcképesség megtartásával. Batu az éjféle összecsapást követően újabb elhatározást kényszerült hozni. A parancsok kiadására így hajnali 01–02 óra körül került sor. Ekkor még mindig sötét volt, így a menetet mindkét megkerülő köteléknek sötétben kellett végrehajtania. Sejbán feltehetően ismerte a gázló helyét, azonban azt sötétben szinte lehetetlen megtalálni. Jó esetben hajnalig jutottak a gázló közelébe, négy óra körül pedig már elég fény volt a tájékozódáshoz. Így nem sokkal napkelte előtt kezdhették meg az átkelést.

Gázlón a lovasság 125 centiméteres vízmélységig haladhat át, az alakzat minden esetben egyes oszlop. A vízmélység függvényében az átkelés sebessége a lépéstől (100 méter percenként) a könnyű vágtaig (250 méter percenként) terjedhet. 10 lovasra 30 métert számítva 1000 fő elméletileg 15–30 perc alatt tud átkelni.³² Megközelítőleg ennyi lehetett Sejbán csapatának létszáma.

Szübeetejnek nehezebb dolga volt. A Sajó alsó folyásánál az átkelésre kedvezőtlen terepviszonyok uralkodtak. Kérdés, hogy valójában miként küzdötték le a folyót? Egyes vélemények szerint hidat építettek, mások szerint tutajt. Részemről inkább a hídra szavaznék, csatlakozva Hansgerd Göckenjan véleményéhez.³³ A félreértés forrása, hogy a kínai forrás mongol szót használ az eszközre (szal-huja) melynek jelentése: szálfákat összekötni.³⁴ Azt, hogy ez mire vonatkozik, csak a terepviszonyok ismeretében értelmezhetjük.

A tutaj használatához nyílt víztükör és jól megközelíthető partszakasz szükségeltetik. A Sajó alsó szakaszán azonban éppen ez hiányzik. A körömi komp alatt feltűnően kiszélesedik az ártér, így az egyébként nem széles folyómeder megközelítése a mocsaras talaj miatt nehéz lehetett.

³² A számvetésekhez a Katonai zseblexikon adatait használtam. *Zachár Sándor* vk. örgy: *Katonai zseblexikon*. Budapest, 1939. 117–118., 215., 224. o.

³³ *Hansgerd Göckenjan*: *Der Westfeldzug aus mongolischer Sicht*. In: *Wahlstatt 1241*. Würzburg, 1991. 52. o.

³⁴ A Jüan–dinasztia története. TE 84. o., 3.sz. jegyzet

A tatárjárás idején a híd ritkaságnak számított. Kisebb vizeken gázlón, a szélesebbeken csónakon jutottak át az emberek, írja Csorba Csaba.³⁵ Megítélésem szerint a híd léte pontosan azt jelzi, hogy más módon nem lehetett átjutni a folyón, valószínűleg éppen a széles, mocsaras ártér miatt.³⁶ Ezt egyébként Rogerius is megerősíti („mivel a víz nagy volt és mocsaras, nem volt hihető, hogy a hídon kívül bárki is átkelhesen”)³⁷. Szübeetejnek így mindenképpen valamiféle szükséghidat kellett építtetnie, hogy átkelhesen. A híd két részből állhatott, egyrészt egy szükséghídból mellyel a folyó medrét hidalták át, másrészt a mocsaras ártéren átvezető töltésből, vagy dorongútból. Csak a híd hosszúsága 50–60 méter lehetett,³⁸ melyhez a faanyagot a helyszínen kellett kitermelni és előkészíteni. Egy utász szakasz nappal egy óra alatt, kb. 8–15 méter bürüt (könnyű szerkezetű hidat) képes építeni, ha az anyag előkészítve a helyszínen van. Éjszaka az idő kétszeresével kell számolni.³⁹Több ember alkalmazása valószínűleg kis mértékben csökkenti az időt, de közvetlenül a híd építésén egyidőben csak 20–30-an dolgozhatnak. Az ártér leküzdése már a sötétben megkezdődhetett, a hídverés azonban már világosban történt. Az átkelést legfeljebb reggeli 9 óra körül kezdhették meg, azonban könnyű hídon a lovasság csak lóról szállva, kettésével kelhet át. Nem csoda, hogy Szübeetej késve érkezett a csatába!

Batu parancsára hajnalra a hídfőbe vontattak hét hadigépet,⁴⁰melyek az akkor már látható magyar hídőrségre köveket dobáltak és az íjászok is folyamatosan lötték őket. A

³⁵ Csorba Csaba: A muhi csata. Miskolc, 1991. 5. o.

³⁶ A Sajó viszonylag nagy (6500 négyzetkilométer) vízgyűjtő területe miatt a folyó vízhozama széles határok között változik. Száraz időszakban 4 köbméter másodpercenként, míg áradáskor az 520 köbmétert is elérheti másodpercenként. 1940-ben a márciusi olvadás – az akkor már meglévő árvízvédelmi létesítmények ellenére – jelentős árvizet okozott. Az áradás jelentősebben a Sajó jobb parti területeit öntötte el, csaknem a Hejőig terjedően. (*Siklósi Szabolcs: A Sajó, Zagyva és a Tarna 1940 évi árvizei.* Budapest, 1943. 3., 6. o.) A csata idején valószínűleg már levonulhatott az árhullám, mivel a magyar sereg alkalmas helyet talált a táborozáshoz és a híd is használható volt. A problémát a visszamaradt pangó vizek és a felázott árterek jelenthették az átkelés szempontjából.

³⁷ Rogerius: i. m. TE 129. o.

³⁸ A Sajó Ónod felett 60–80 lépés, alatta 100–150 lépés széles. *Olchváry*: i. m. 506. o.

³⁹ *Schmoll Endre* ny. örgy.: Haditechnikai alapismeretek. Budapest, 1933. 3.k., 103. o.

⁴⁰ Zichy Ladomér kétségbe vonja, hogy a mozgékony tatár sereg hadigépeket szállított volna magával. (*Zichy Ladomér: A tatárjárás Magyarországon.* Budapest, 1934. 49. o.) Részben igaza van, mivel a harcserkezőket többnyire a helyszínen készítették el. Esztergom ostromához harminc hadigépet készítettek a helyszínen. (*Rogerius*: i. m. TE 145. o.) Többnyire azonban magukkal szállították, mint Lori város elpusztításakor Csaghataj, aki mindenféle gépezettel indult el. (*Kirakosz Gandzakeci: Az örmények története.* TE 77. o.). A tatár sereghez tartozó kínai mérnökök és mesterek biztosították, hogy akár a helyszínen talált megfelelő minőségű anyagokból is képesek voltak elkészíteni a szükséges hadigépeket. A házak faszervezete rendszerint jó minőségű faanyagot biztosított. Nem tudni, hogy milyen hadigépet használtak, ti. torziós katapultát, vagy ellensúlyos trebuchet-et. Figyelembe véve, hogy a hídfőnél kb. 200 métert kellett átlőni, – a Fegyvertípusok enciklopédiájában közölt adatok alapján – mindkét eszköz szóba jöhet. Azonban a trebuchet 274 méteres lőtávolsága 136 kg-os lövedékkel pusztán spekulatív érték. (Fegyvertípusok enciklopédiája. Budapest, 1995. 160. o.) Az *Acta Archeologica* rekonstrukciós kísérletek eredményét közli, mely szerint a legnagyobb lőtávolságot – 168 m – 2000 kg-os ellensúllyal és 15 kg-os lövedékkel érték el. (*Peter Vemming Hansen – Nykobing Falster: Experimental Reconstruction of a Medieval Trébuchet.* In. *Acta Archeologica*, 1993. 204. o.) A trebuchet inkább ostromgépnél alkalmas, a Sajó hídjánál feltehetően torziós katapultákat alkalmaztak. (Ezúton szeretném megköszönni lektoromnak, *Veszprémy Lászlónak*, hogy a hadigépekkel foglalkozó irodalomra felhívta a figyelmemet és azt rendelkezésemre bocsátotta.)

csatával foglalkozó tanulmányok egy része az éjféli utáni órákra teszi ezt az eseményt,⁴¹ azaz a hadigépek és az íjászok a sötétben lőtték volna a túlsó parton álló hidőrséget. Ez tökéletesen értelmetlen lett volna, mivel sem a célt, sem a kilőtt lövedék becsapódását nem lehetett volna látni. Az, hogy csak ijesztgetésként lövöldözzék a hadigéphez használatos faragott kőgolyókat és a harci nyílvevesszőket, meglehetősen drága vállalkozás lett volna, főleg hogy – kőbánya hiányában – távolról kellett oda szállítani a lövedékeket.⁴²

A beérkező Sejbán csapatával hátba támadta a hidőrséget, akik őrhelyüket elhagyva a táborba menekültek. Ezzel 6 óra tájban szabadabbá vált a híd a főerők előtt. (1.sz.ábra)

10 000 lovas átkelése, ha lépésben haladnak, ötös oszlopban, 30 méteren 50 lovassal számolva, elméletileg 60 percig tart. Mivel Batu a sereget megosztotta azzal, hogy Szübeetejt elküldte, a hidnál maradt 10-12 000 fő 8 órára befejezhette az átkelést.

Fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy a számításoknál a Borosy András által kalkulált 20-25 000 fős létszámot használom, mivel az ad elfogadható értéket.⁴³ Annál lényegesen nagyobb erő (60-100 000 fő) átkelése már olyan jelentős időt igényelt volna, ami megkérdőjelezné a csata napját, 11-ét.

Események a hidőrség elűzése után

A menekülő örök a táborba érve lármát csaptak és sikerült felébreszteniük a gondtalanul alvókat, akik azonban, látva, hogy Ugrin és a templomosok magisztere Kálmán herceg vezetésével csapataikkal kivonulnak, nyugodtan folytatták tovább megszokott reggeli tevékenységüket. Nem vették komolyan a támadást, úgy gondolták, hogy az éjszakai összecsapáshoz hasonlóan Kálmán ismét szétveri a tatárokat. Sejbán csapata az őrség elűzése után, a főerők átkelésének biztosítása érdekében, tizedenként szétoszolva megközelítette a magyar tábort és felderítést végzett. (A tatárok, „sáskák módjára kis csapatokban pattantak fel a földről”)⁴⁴ Kálmán herceg először csak a portyázó lovasokkal találkozott, azonban az idő előrehaladtával egyre nagyobb létszámú csapatokkal találta szembe magát, amelyek már nem menekültek hanem vállalták a harcot. A kialakuló összecsapásokban több katonája megsebesült, ezért visszatért a táborba. Már gyanította, hogy jelentős nagyságú erők támadása várható. Arra számított, hogy időközben a sereg fegyvert öltött, így késedelem nélkül felvehetik a harcot. Ezzel szemben fölháborító érdektelenséget tapasztalt, a király még parancsot sem adott fölkészülésre. Az emiatt kialakuló vita heves veszekedésé fajult, melynek során Ugrin

⁴¹ Breit: i. m. 83–84. o. ; Magyarország hadtörténete. Budapest, 1984. 1.k., a csatával foglalkozó részt, Borosy András írta, 43. o. ; Kristó Gyula: Az Árpád-kor háborúi. Budapest, 1986. 123. o. ; Zarnóczy Attila: A muhi csata. *Venatus*, 1991. 2. szám, 14. o. ; Ágoston: i. m. 41. o. ; Veszprémy: i. m. 33. o. ; Geoffrey Regan: Hadászati balfogások. Budapest, 1993. 40. o.

⁴² Alkalmas köanyag hiányában esetenként – a súly növelése érdekében – vízbe áztatott fatuskókat is használtak lövedékként. A lövedékek átkagosan, 50–75 kg súlyúak voltak. (Kalervo Huuri: Zur Geschichte des mittelalterlichen Geschützwesens aus orientalischen Quellen. Helsinki, 1941. 186. o.)

⁴³ Borosy : i. m. 16. o.

⁴⁴ Spalatói: i. m. TE 176. o.

nyilvánosan szidalmazta a királyt is („fennhangon kezdte a királyt hanyagságáért korholni, majd Magyarország minden zászlósurát tunya gyávasággal vádolni, mert *ekkora veszedelembé kerülve* sem az életükkel nem törődnek, sem az *ország megmentésére nem készülődnek.*”).⁴⁵ Végül az időközben fegyvert öltött csapatokkal megerősödve ismét kivonult a tatárok ellen.

A második összecsapásra az egykori Muhi falunál került sor,⁴⁶ csak hogy akkor már az átkelt töménnyel kerültek szembe. Kemény küzdelem után végül meghátrálásra kényszerültek, mivel Szübeetej időközben befejezte az átkelést és a táborot támadta, de a harcolók hátát is fenyegette. (2.sz.ábra)

A táborban általános fejetlenség uralkodott. Sokan csak akkor döbbentek rá, hogy az egész tatár sereg támadása zúdult rájuk. Ha nem tör ki a pánik, hatékonyan védekezhetek volna, hiszen a táborot jól megerősítették. Amennyiben éjszakáig kitaranak, talán sikeresen kitörhettek volna. Ami következett, az már a tatárok által többször sikeresen alkalmazott lélektani harc volt.

A muhi csatával oly sokszor párhuzamba állított, Kalka–menti csatában hasonló történt. A tatárok a csata első fázisában csak a folyón átkelt erőket verték szét részenként. Msztiszlav kijevi fejedelem azonban nem kelt át, hanem elsáncolta magát a folyó partján, egy magaslaton. Három napig tartotta magát, akkor megtört és egyezsége lépett Szübeetejjel, aki váltságdíj ellenében szabad elvonulást ígért. A tábor feladó kijeveket aztán lemészárolták.⁴⁷ Az erősebb magyar sereg hasonlóképpen tarthatta volna magát, hiszen a tatárok a tábor nagy mérete miatt nem tudtak jelentékenyen ártani a bent levőknek. Zrínyi Miklós számításai szerint 142 lovas elhelyezése táborban, 17 550 négyzetmétert igényel (225 X 78 m).⁴⁸ 20 000 főre számítva, 2 560 000 négyzetmétert kapunk, ami 1600 X 1600 méteres tábornak felel meg. Ugyancsak Zrínyi írja, hogy 48 000 embernél több nem fér egy táborba. Érdemes ezt is figyelembe venni a sereglétszámok meghatározásánál főleg, hogy a Zrínyi által alapul vett seregben 30 000 gyalogos jut 18 000 lovasra.⁴⁹ Így a Muhinál táborozó lovas seregre lényegesen kisebb létszám vonatkozhat. Reálisan 20-25 000 fő lehetett együtt. Visszatérve a csatához, egy 1600 méter széles tábornak⁵⁰ vajon mit árhattak a tatárok nyilai, melyeknek hatásos (nem célzott) lőtávolsága 3–400 méter volt? (Ebből még le kell vonni azt a távolságot, amennyire meg tudták közelíteni a táborot.) Sokkal többet ártott a kétségbeesés. A tábor körül száguldozó lovasok tömege, akik kedvük szerint lőttek mindenkire, aki a tábor

⁴⁵ *Spalatói*: i. m. 176.o.

⁴⁶ Erre utalhatnak a feltárások során előkerült korabeli hadianyag- és felszerelésmaradványok. *Éri Bálint*: i. m.

⁴⁷ *Razin*: A hadművészet története. Budapest, 1961. 2.k., 206. o.; *Sir Charles Oman*: History of the Art of War in the Middle Ages. II. k. 326. o. A csata kérdésével foglalkozik még *Font Mária*: Oroszország, Ukrajna, Rusz. Pécs 1995. 116–117. o., azonban az összecsapás részleteire nem tér ki.

⁴⁸ *Zrínyi Miklós*: Tábori kis tracta. Zrínyi Miklós hadtudományi munkái. Budapest, 1957. 127. o.

⁴⁹ Uo. 122. o.

⁵⁰ Az általam közölt méretet a tábor minimumának lehet tekinteni. Id. Okváth Imre nem részletezett számítások alapján, 3 X 4 kilométeres értéket ad meg. (*Id. Okváth Imre* kéziratot dolgozata Muhiról. 162. o.)

szélén felbukkant, de a gyújtónyilak nyomán fellobbanó tüzek is, a kiszolgáltatottság érzését gerjesztették.

A jól bevált taktika ismét meghozta a sikert. A nyugati oldalon lazuló gyűrű⁵¹ sokakat csábított menekülésre, akiket aztán az üldöző tatárok kíméletlenül legyilkoltak. Lett volna esély a túlélésre, ha maradnak, amiként életben maradtak azok, akik kivárták az éjszakát a táborban („amikor beesteledett, és a *tatárok is elpihentek*, akkor sem nyílt szabad út a futni szándékozókknak. Bármerre is igyekeztek az éjszaka sötétjében, mindenütt a még lélegző, vagy sebeikben nyöszörgő szerencsétlenek testébe botlottak.”)⁵²Ne feledjük, ez az éjszaka is holdatlan, sötét volt.

Befejezés

A muhi csatában a kor legjobb hadseregével került szembe a magyar haderő. Nem a magyar katonák vitézségével volt baj, hanem a sereg vezetésével. A csata reggeléig nem rendelkeztek pontos információkkal az ellenség főerőinek helyzetéről. A tatár portyázók ezzel szemben folyamatosan ellenőrizték a magyarok tevékenységét, sőt Batu személyesen is megfigyelte az elhelyezkedésüket. Jól látta, hogy a Pest alá küldött elővédek színlelt menekülése és az, hogy a megelőző napokban zavartalanul táborozhattak, a magyarokat gondatlanná tette. A megerősített tábor és a nehezen járható terep hamis biztonságba ringatta őket.

A magyarok váratlan megállása és táborverése azonban fölborította Batu terveit, ezért, látva, hogy a hidra nem fordítanak gondot és őrséget is csak a tábor körül állítanak, a támadás mellett döntött. Az egész seregnek a Sajó hídján kellett volna átkelnie, mivel az éjszaka sötéte miatt ez más módon nem volt lehetséges. A véletlenek azonban ismét a magyaroknak kedveztek. Az orosz fogoly figyelmeztette őket a támadásra, Kálmán időben oda érkezett, hogy megakadályozza az átkelést. Batunak ismét változtatnia kellett szándékain. Kálmán csapata azonban a vártnál hamarabb volt képes felvenni a harcot az előörsökkel és gyors helyzetfelismerése nyomán Batu töménye már jelentős erővel találta magát szemben. Az erőviszonyok kiegyenlítettek voltak, mivel Batu Szübeetejt a sereg felével az alsó folyáshoz küldte, azonban a magyar sereg sem teljes létszámban vonult ki a táborból, hanem megközelítőleg csak a sereg fele. A hasonló létszámviszonyok mellett a nehézlovasság erőfölénye érvényesült. Amennyiben a teljes magyar sereg kivonul, lett volna esély a tatár sereg részenkénti szétverésére.

A kemény küzdelemben Bakatu nevű vezérét és harminc vértését veszítette el Batu.⁵³ Nem sikerült a magyarokat készületlenül meglepnie, Szübeetej késett és a sereg már-már

⁵¹ Göckenjan is kiemeli Carpinire hivatkozva, a tatár taktika eme tipikus eljárását. (*Göckenjan*: i. m. 70. o.)

⁵² *Spalatói*: i. m. TE 178. o.

⁵³ Az itt említett vértések alatt valószínűleg a Dzsingisz kán által felállított nappali őrség harcosait kell érteni. A korábban nyolcvan fős csapatot később nyolcezerre töltötték fel, nyolc ezredbe szervezve, melyből négy volt testőrcsapat. Feladatuk volt, hogy: „béke idején nappali örök legyenek, háborúban pedig álljanak elől, és legyenek vitéz bajnokok.” Dzsingisz halála után Ögödej örökölte a csapatot. (*Ligetű Lajos*: A mongolok titkos története. Budapest, 1962. 103. o.) A hadjárat idejére Batu egy-két ezredet kaphatott testőrségnek, mely egyben a sereg legmagasabb harcértékű egységének számított. Mivel az első sorokban a meghódított

visszafordult. Batunak személyesen kellett őket a harcba visszakergetni („olyan félelem fogta el őket, hogy mind megkísérelték a megfutamodást. Batu azonban kirántotta a kardját és rájuk szegezte, mondván: Ne fussatok!”)⁵⁴ Időközben Szübeetej megérkezett és sikerült bekeríteni a magyar tábor, azonban oda már nem tudtak betörni. Valószínűleg Szübeetej volt, aki megszervezte a gyűrű színlelt megnyitását és az üldözést. („Később, amikor a Nagy Gyűlésben kancatejből való, meg szőlőből való bort ittak, Batu a Kerel elleni hadjárat idején történekről beszélve így szólt: Amit akkor szereztünk, az mind Szübeetej érdeméből van!”)⁵⁵ Batut az addigi kudarcok annyira lehangolták, hogy még a menekülőket sem akarta üldözni, egyedül Szübeetej határozottságának volt köszönhető a siker kifejlesztése. („Átkelvén a fejedelmek úgy vélték, hogy az ellenség nagy számú, és vissza akarták rendelni Szübeetejt. Szübeetej így szólt: Ha fejedelemségeitek vissza akarnak fordulni, hát forduljanak vissza! Én azonban vissza nem fordulok míg nem a Tuna [Duna] folyóig, Macsa [Pest] városáig nem érek.”)⁵⁶

*

Batu elszántsága, hogy a sikertelen átkelési kísérlet után mégis folytatta a támadást, Béla király kezébe adta a lehetőséget a győzelem kivívására. Ahhoz azonban időben fel kellett volna ismerni a kínáló alkalmat, a tatár sereg délelőtti megosztottságát, amihez pedig felderítési adatokra lett volna szükség. A sereg *jó vezetéssel* képes lett volna győzni, így azonban nem tudtak élni a lehetőséggel. A táborban kitört pánik csak betetőzte a vereséget.

területekről besorozottak harcoltak, nagyon kritikus helyzetnek kellett kialakulnia ahhoz, hogy a vérteseket is harcba vessék. Így a látszólag csekély, harminc fős veszteségük azt jelzi, hogy az elől harcoló csapatok komoly vereséget szenvedtek. Ez mintegy megerősíteni látszik Carpini leírását, hogy Batunak karddal kellett visszakergetni a menekülőket a csatába.

⁵⁴ *Johannes de Plano Carpini*: Az általunk tatároknak nevezett mongolok története. TE 236. o.

⁵⁵ A Jüan-dinasztia története. TE 83. o.

⁵⁶ Uo.